

УДК 338.24:658:005.935

DOI: <https://doi.org/10.32782/2520-2200/2018-5-14>

Міщук Є.В.

к.е.н., доцент кафедри обліку, оподаткування,
публічного управління та адміністрування
Криворізького національного університету

ВПЛИВ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА ТА ЙОГО СТЕЙКХОЛДЕРІВ НА ЇХ ЕКОНОМІЧНУ БЕЗПЕКУ

У статті проаналізовано вплив екологічної безпеки підприємства та його стейкхолдерів на їх економічну безпеку. Запропоновано типи екологічної безпеки. Показано, що при оцінюванні екологічної безпеки найчастіше використовуються категорії, що негативно відображаються на її економічній безпеці. Виявлено, що маютьяся також позитивні категорії, але в методиках оцінювання вони практично не враховуються. Указано на вплив екологічної безпеки підприємства та його стейкхолдерів на їх економічну безпеку через такі поняття як розвиток підприємства та його конкурентоспроможність. Запропоновано екологічну безпеку щодо підприємства та його стейкхолдерів вважати одним із нетрадиційних видів ресурсів підприємства. Удосконалено перелік економічних показників екологічної безпеки.

Ключові слова: негативний вплив, позитивний вплив, екологічна безпека, економічна безпека, показники, стейкхолдери.

В статье проанализировано влияние экологической безопасности предприятия и его стейкхолдеров на их экономическую безопасность. Предложено типы экологической безопасности. Показано, что при оценке экологической безопасности чаще всего используются категории, которые негативно отражаются на ее экономической безопасности. Выявлено, что имеются также положительные категории, но в методиках оценки они практически не учитываются. Указано на влияние экологической безопасности предприятия и его стейкхолдеров на их экономическую безопасность через такие понятия как развитие предприятия и его конкурентоспособность. Предложено экологическую безопасность предприятия и его стейкхолдеров считать одним из нетрадиционных видов ресурсов предприятия. Усовершенствован перечень экономических показателей экологической безопасности.

Ключевые слова: негативное влияние, положительное влияние, экологическая безопасность, экономическая безопасность, показатели, стейкхолдеры.

The article analyzes the impact of the environmental safety of an enter-prise and its stakeholders on their economic security. Enterprises and their stakeholders carry out their activities not in the natural, but in the artificial en-vironment created by these enterprises, which in turn produces more and more threats and hazards for their functioning and development. Therefore, envi-ronmental safety studies are extremely important. Some of the existing terms of environmental safety, which take into ac-count economic security, are considered. The proposed types of environmental safety. It is shown that scientists distinguish two main approaches to the defi-nition of environmental safety: the first one is that it is considered as a certain state, and the second approach is to understand it as a specific activity. It is proposed that the ecological safety of an enterprise and its stakeholders be considered one of the non-traditional types of enterprise resources. It is shown that in assessing environmental safety most often used cate-gories that have a negative impact on its economic security. It was revealed that there are also positive categories, but they are practically not taken into account in assess-ment methods. These include the economic benefits of an enterprise from com-plying with environmental safety requirements in the form of economic incen-tives and incentives. The impact of the environmental safety of the enterprise and its stakeholder on their economic security is indicated through such con-cepts as the development of the enterprise and its competitiveness. The list of economic indicators of environmental safety has been improved, which in-cludes current and long-term costs. In order to minimize the negative impact of environmental safety on the economic, it was proposed that the enterprise should create reserve funds to insure their social responsibility.

Key words: negative impact, positive impact, environmental safety, eco-nomic security, indicators, stakeholders.

Постановка проблеми. Питання екологічної безпеки, зменшення впливу діяльності підприємств на навколишнє середовище та забезпечення їх економічної безпеки є одними з най-актуальніших питань сьогодення. Підприємства та їх стейкхолдери здійснюють свою діяльність не в природному, а в створеними цими підприємствами техногенному середовищі, яке в свою чергу, продукує все більше загроз і небезпек для їх функціонування та розвитку. Тому дослідження екологічної безпеки є вкрай важливими.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Найперше, на що слід звернути увагу – це відсутність єдності понятійно-категоріального базису щодо екологічної безпеки. Найбільше досліджень присвячено екологічній безпеці взагалі, в яких порушуються питання забезпечення екологічного захисту держави, регіону та людини, що здійснено В.Л. Ортинським, І.С. Керницьким, З.Б. Живко та іншими [1]. Крім того, розповсюдженими є дослідження ресурсно-екологічної безпеки держави та регіону (наприклад, у роботі Д.В. Зеркалова [2, с. 154]). Серед науковців, що працюють в сфері економіки підприємств, найбільше праць містять поняття «екологічна складова економічної безпеки», що показано в працях О.В. Нусінової [3], С.М. Ілляшенко [4] та інших науковців. Крім цього, О.В. Ілляшенко, О.І. Будрик та інші вчені уживають термін «еколого-економічна безпека» [5], а О.М. Молодецька та інші науковці використовують поняття «соціально-екологічна безпека» [6]. Тому виникає необхідність в уточненні понятійного апарату щодо економічної основи екологічної безпеки з урахуванням економічної безпеки підприємства.

Метою статті є дослідження економічної основи екологічної безпеки в контексті діяльності органів публічної влади та з урахуванням забезпечення економічної безпеки підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Вважаємо доцільним погодитися з колективом авторів на чолі з В.Л. Ортинським, що з одного боку, безпека підприємства в екологічній сфері являє собою «захист від руйнівного впливу природних, техногенних чинників і наслідків господарської діяльності підприємства, а з іншого боку, в результаті господарської діяльності саме підприємство може стати джерелом небезпеки для навколишнього середовища» [1]. Разом із цим, зауважимо, що в цьому твердженні немає прямого указання на поняття «екологічна безпека», що потребує додаткового уточнення (табл. 1).

Отже, як відзначає І.В. Бригадир, вченими виділяються два основні підходи до визначення екологічної безпеки: перший з них полягає в тому, що вона розглядається як певний стан [12, с. 110], а другий підхід полягає в розумінні її як певної діяльності [12, с. 112]. Разом із цим, на увагу заслуговує висновок науковця, що «екологічна безпека є метою та одночасно завданням діяльності всіх зацікавлених суб'єктів, а сам процес її забезпечення чи діяльність в цій сфері ще не означає результату» [12, с. 113].

Слід відмітити, що, на наш погляд, об'єкти та суб'єкти екологічної безпеки за певних умов співпадають, тобто являють собою одне й те саме. Даний висновок можна підтвердити розглянувши, як приклад, працю науковця Д.В. Зеркалова [2, с. 150] (табл. 2).

Таблиця 1

Окремі з існуючих термінів щодо екологічної безпеки з урахуванням економічної безпеки

Термін щодо економічної безпеки	Дефініція терміну, її автор і джерело
Екологічна безпека	1) «Стан захищеності особистості, суспільства й держави від наслідків антропогенного впливу на навколишнє середовище, а також стихійних лих і катастроф. Загрозу екологічної безпеки може представляти діяльність фізичних і юридичних осіб, а також інших держав, пов'язана з навмисним і ненавмисним впливом на навколишнє середовище, а також стихійні природні процеси і явища» [2, с. 150], Д. Зеркалов. 2) «Складний системний процес, який виявляється при взаємодії природних, економічних і соціальних чинників» [7, с. 5], А.Б. Качинський.
Екологічна складова безпеки підприємства	«Полягає в дотриманні чинних екологічних норм, мінімізації втрат від забруднення навколишнього природного середовища» [1], В.Л. Ортинський та ін.
Еколого-економічна безпека підприємства	«Це стабільний збалансований розвиток підприємства в умовах ефективного та результативного управління, спрямований на мінімізацію негативних економічних, екологічних та соціальних наслідків його функціонування як елемента еколого-економічної системи, що характеризується стійким зниженням збитку довкіллю» [5, с. 79].
Екологічна безпека підприємства	1) «Це гарантії економічного розвитку підприємства, на основі безпечного використання зовнішнього і внутрішнього соціально-економічного, природноресурсного та мінерально-сировинного потенціалу» [5, с. 76], О.В. Ілляшенко, О.І. Будрик; 2) «Стан захищеності економічних інтересів підприємства від реальних і потенційних екологічних загроз, що створюються в результаті виробничої діяльності об'єктів господарювання внаслідок екологічно необумовленої діяльності, за умови мінімізації негативного впливу роботи самого підприємства на навколишнє середовище і суб'єктів виробничого процесу» [8, с. 32], [9, с. 62], І.В. Федотова; О.І. Судакова, Д.А. Судакова.
Екологічна безпека промислового підприємства	«Такий стан виробничо-господарської діяльності промислового підприємства, який не створює загрози для навколишнього природного середовища і людини, відповідає потребам людей, виключає будь-яку небезпеку їх здоров'ю та майбутнім поколінням» [10], [11, с. 48], Е.А. Жидко; Йолкіна Л. Г. та ін.

Джерело: систематизовано автором на основі аналізу праць [1; 2; 5; 7; 8 – 11]

Таблиця 2

Об'єкти та суб'єкти екологічної безпеки

Основні об'єкти екологічної безпеки	Основні суб'єкти екологічної безпеки
-	«Держава, що здійснює свої функції в цій області через органи національної законодавчої, виконавчої та судової влади» [2].
Особистість з її правом на здорове й сприятливе для життя навколишнє природне середовище.	Юридичні й фізичні особи, у тому числі громадяни, організації та об'єднання, що володіють правами й обов'язками по забезпеченню екологічної безпеки відповідно до національного законодавства держави.
Суспільство з його матеріальними та духовними цінностями, що залежить від екологічного стану країни.	
«Природні ресурси та природне середовище як основа сталого розвитку суспільства й благополуччя майбутніх поколінь» [2].	-

Джерело: систематизовано автором на основі аналізу праці [2]

Отже, аналогічно до висловлених нами у попередніх наукових доробках пропозицій стосовно економічної безпеки підприємств, вважаємо доцільним розрізнити такі ж самі типи

екологічної безпеки, які також здійснюють взаємний вплив одна на одну:

– екологічна безпека самого підприємства в контексті її впливу на його стейкхолдерів.

Даний тип екологічної безпеки поділяємо на внутрішню екологічну безпеку (безпеку внутрішніх стейкхолдерів підприємства у розрізі безпеки на робочих місцях, захисту від професійних захворювань, травм тощо) та зовнішню екологічну безпеку (безпеку усіх зовнішніх стейкхолдерів підприємства);

– екологічна безпека усіх стейкхолдерів підприємства в контексті її впливу на дане підприємство.

І.В. Бригадир [12, с. 111] з посиланням на праці [13, с. 80; 14] відмічає, що «в сфері економіки екологічна безпека розглядається як економічна цінність, що має свою грошову оцінку» [12, с. 111]. Вплив екологічної безпеки на

економічну може бути різним, для його визначення науковці оперують різними категоріями (табл. 3).

Варто відмітити, що «діяльність підприємств, що порушує встановлені умови та вимоги, може бути обмежена, тимчасово заборонена або призупинена органами Мінприроди» [16] (ст. 12 Закону України № 2707 «Про охорону атмосферного повітря в редакції від 18.12.2017 р.»).

Отже зазвичай, при оцінюванні екологічної безпеки, використовуються категорії, що негативно відображаються на її економічній безпеці. Проте маються й позитивні, але в методиках оцінювання їх практично не враховують (табл. 4).

Таблиця 3

Категорії екологічної безпеки, що негативно впливають на економічну безпеку підприємства

Назва категорії	Сутність категорії, її автор і джерело
Негативні впливи екологічної складової на економічну безпеку	«Загроза здоров'ю працівників підприємства; втрата прибутку внаслідок високого рівня екологічних штрафів та платежів; зниження конкурентоспроможності підприємства та продукції, що виробляється; підрив іміджу підприємства» [4, с. 12-19]; С.М. Ілляшенко
Індикатори екологічної складової економічної безпеки	Нормативи шкідливих речовин, установлені національним законодавством, аналіз ефективності заходів забезпечення такої екологічної складової; В.Л. Ортинський та ін. [1].
«Прямі фінансово-економічні прояви можливої реалізації загроз недосягнення відповідного рівня екологічної безпеки» [3]	Збільшення втрат, зменшення прибутку; О.В. Нусінова [3].
Опосередковані фінансово-економічні прояви можливої реалізації загроз недосягнення відповідного рівня екологічної безпеки	Зниження репутації і, відповідно, втрати вартості підприємства; О.В. Нусінова [3].
Вартість екологічної безпеки для держави та суб'єктів господарювання	«Компенсація негативного впливу на здоров'я людей та виробничий сектор за недотримання нормативів екологічної безпеки при зниженні якості навколишнього середовища; для такої компенсації необхідно здійснювати різні заходи, що в свою чергу вимагає відповідного фінансування» [12, с. 111]; І.В. Бригадир.
Вартість екологічної безпеки для окремої фізичної особи	«Сума коштів, витрачених на медичне обслуговування, на встановлення додаткових систем очищення повітря та води тощо» [12, с. 111]; І.В. Бригадир.
Примусові економічні методи впливу на суб'єктів господарювання	«Стягнення відповідних зборів за забруднення навколишнього природного середовища та за погіршення якості природних ресурсів (у тому числі за зниження родючості ґрунтів), а також накладення штрафних санкцій; ввізне мито на екологічно несприятливі товари, які здатні завдавати шкоди земельним ресурсам під час експлуатації на території України (на шкідливі агрохімікати, пестициди, відходи, які завозяться з-за кордону); збори за забруднення довкілля та плата за використання природних ресурсів» [15]; Щербина С.В.
Організаційно-економічні заходи щодо забезпечення охорони атмосферного повітря	«Екологічний податок, відшкодування збитків, заподіяних внаслідок порушення законодавства про охорону атмосферного повітря» [16] (ст. 22 Закону України № 2707 «Про охорону атмосферного повітря в редакції від 18.12.2017 р.»).

Джерело: систематизовано автором на основі аналізу праць [1; 3; 4; 12; 15; 16]

Таблиця 4

Категорії екологічної безпеки, що позитивно впливають на економічну безпеку підприємства

Назва категорії	Сутність категорії, її автор і джерело
Система економічного стимулювання	1) Заохочення, до яких відносяться «такі інструменти: податкові пільги, надання цільових субсидій і дотацій для здійснення природоохоронних заходів, надання пільгових кредитів господарствам, які ведуть екологічно безпечне землеробство, підвищують родючість ґрунтів, встановлення підвищених закупівельних цін на екологічно чисту продукцію; 2) Економічні вигоди: зниження витрат у результаті економії природних ресурсів, переробки відходів, зростання доходів за рахунок екологічних товарів, підвищення конкурентоспроможності, нових ринків збуту; 3) Стратегічні вигоди: поліпшення іміджу підприємства, зростання продуктивності праці, виконання екологічних вимог» [15]; С.В. Щербина.
Підвищення рівня екологічної відповідальності	Підвищення конкурентоздатності та інвестиційної привабливості; А.А. Алимов [17].
Організаційно-економічні заходи щодо забезпечення охорони атмосферного повітря	1) «Надання підприємствам, установам, організаціям та громадянам – суб'єктам підприємницької діяльності податкових, кредитних та інших пільг у разі впровадження ними маловідхідних, енерго- і ресурсозберігаючих технологій, застосування заходів щодо регулювання діяльності, що впливає на клімат, здійснення інших природоохоронних заходів з метою скорочення викидів забруднюючих речовин та зменшення рівнів впливу фізичних і біологічних факторів на атмосферне повітря» [16]; 2) участь держави у фінансуванні екологічних заходів і будівництві об'єктів екологічного призначення [ст. 22 Закону [16].

Джерело: систематизовано автором на основі аналізу праць [15-17]

Очевидно, що підприємства зацікавлені в забезпеченні балансу економічних й екологічних інтересів у контексті економічної безпеки їх самих та її впливу на безпеку своїх внутрішніх і зовнішніх стейкхолдерів.

Отже, на основі узагальнення існуючих думок науковців, пропонуємо перелік економічних показників екологічної безпеки через які здійснюється прямий вплив на економічну безпеку підприємства та його стейкхолдерів диференціювати на поточні та довгострокові, у межах яких виділити:

1) поточні витрати на охорону навколишнього середовища: витрати на охорону і раціональне використання водних ресурсів, на охорону атмосферного повітря, на охорону навколишнього середовища від відходів виробництва і споживання, на рекультивацію земель тощо;

2) екологічні платежі: плата за допустимі викиди (скиди) забруднюючих речовин; плата за наднормативні викиди (скиди) забруднюючих речовин; засоби (позови) і штрафи, стягнення за відшкодування шкоди, заподіяної порушенням природоохоронного законодавства;

3) капітальні витрати на ремонт основних засобів, у т.ч. основних засобів з охорони навколишнього середовища;

4) витрати, які підвищують екологічну та економічну ефективність впроваджуваних заходів виробничого, технологічного характеру тощо;

5) економічні вигоди (заохочення, пільги тощо) від заходів щодо екологічних поліпшень.

Слід указати, що окремі з наведених витрат можуть бути як поточними, так і довгостроковими.

З метою мінімізації негативного впливу екологічної безпеки на економічну, пропонуємо створити на підприємстві резервні фонди страхування їх соціальної відповідальності.

Висновки з проведеного дослідження.

Таким чином, за результатами проведеного аналізу виявлено, що виділені типи екологічної безпеки підприємства та його стейкхолдерів прямо впливають на їх економічну безпеку через такі поняття як розвиток підприємства та його конкурентоспроможність. З урахуванням цього пропонуємо екологічну безпеку щодо підприємства та його стейкхолдерів вважати одним із нетрадиційних видів ресурсів підприємства. Крім цього, вважаємо, що сутність екологічної безпеки характеризується одночасно як певний стан і процес. Запропонований перелік економічних показників екологічної безпеки дозволить нам сформулювати методiku її оцінювання з урахуванням впливу на економічну безпеку підприємства та його стейкхолдерів з метою прийняття обґрунтованих управлінських рішень.

Список використаних джерел:

1. Економічна безпека підприємств, організацій та установ: [В.Л. Ортинський, І.С. Керницький, З.Б. Живко та ін. – К. : Правова єдність, 2009. – 544 с.
2. Зеркалов Д. В. Екологічна безпека та охорона довкілля [Електронний ресурс] : Монографія / Д. В. Зеркалов – Електрон. дані. – К. : Основа, 2011. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM); 12 см. – Систем. вимоги: Pentium; 512 Mb RAM; Windows 98/2000/XP; Acrobat Reader 7.0.
3. Нусінова О. В. Методичні підходи до оцінки рівня екологічної безпеки гірничо-збагачувальних комбінатів / О. В. Нусінова // Вісник Хмельницького національного університету. Серія : економічні науки. – 2011. – № 6. – С. 232 – 235.
4. Ильяшенко С.Н. Составляющие экономической безопасности предприятия и подходы к их оценке / С.Н. Ильяшенко // Актуальні проблеми економіки. – 2003. – № 3. – С. 12-19.
5. Ілляшенко, О.В. Еколого-економічна безпека підприємства: теоретичні аспекти / О.В. Ілляшенко, О.І. Будрик // Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг. – 2017. – Вип. 1 (25). – С. 72-82.
6. Молодецька О.М. Соціально–екологічна безпека діяльності підприємств: актуальні питання управління та оподаткування / О.М. Молодецька // Фінансовий простір. – 2016. – № 3 (23). – С. 96-98.
7. Качинський А. Б. Системний аналіз визначення пріоритетів в екологічній безпеці в Україні / А. Б. Качинський. – К. : НІСД, 1995. – Вип. 2. – 46 с.
8. Федотова І.В. Оцінювання рівня екологічної безпеки автотранспортного підприємства / І.В. Федотова // Економіка транспортного комплексу. – 2017. – Вип. 29. – С. 30-40.
9. Судакова О.І. Забезпечення екологічної безпеки виробничих підприємств. / О.І. Судакова, Д.А. Судакова // Якість економічного розвитку: глобальні та локальні аспекти : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф., 28-29 черв. 2011 р. : У 2 т. – Д. : Біла К.О., 2011. – Т. 1 : Актуальні питання економічного розвитку. – 2011. С. 61-62.
10. Жидко Е.А. Проблемы организации управления экологической безопасностью на промышленном предприятии. URL: <http://kalugatechnadzor.ru/analitika/381>
11. Елкина Л.Г., Набиуллина Р.Р. Управление экологической безопасностью: принципы, способы и формы организации на предприятии / Л. Г. Елкина, Р. Р. Набиуллина // Вестник УГАТУ. – Уфа, 2009. – Т.12. – № 3(32). – С. 48–56.
12. Бригадир І.В. Щодо визначення екологічної безпеки як правової категорії. / І.В. Бригадир // Форум права. – 2010. – № 4. – С. 109-114.
13. Экономика, свобода, солидарность / Гофман Г. К., Деметьев В. Е., Федоренко Н. П. и др. – М. : Наука, 1991. – 304 с.
14. Стратегія екологічної безпеки (регіональний контекст) / під ред. М.І. Долішного, В.С. Кравціва. – Львів, 1999. – 243 с.
15. Щербина С.В. Державна політика у сфері забезпечення екологічної безпеки виробництва та реалізації агропродовольчої продукції /С.В. Щербина // Державне управління: теорія і практика: електрон. наук.-фах. вид.– 2013.– № 2. – Режим доступу: <http://www.academy.gov.ua/ej/ej8/txts/Scherbina.pdf>
16. Закон України № 2707 «Про охорону атмосферного повітря в редакції від 18.12.2017 р.
17. Алимов А. А. Экологическая безопасность и мировая политика: что происходит, кто виноват и что делать? / А. А. Алимов // Вестник МГИМО-Университета. – 2011. – № 4. – С. 226–232.